

PIACI INTÉZMÉNYEK ÉS GAZDASÁGI NÖVEKEDÉS: A MODERN OSZTRÁK ISKOLA NÉZŐPONTJA

Czeglédi Pál

doktorandusz

Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Kar

INTÉZMÉNYEK ÉS A PIAC

Elméleti alapkövek

A közgazdaságtan modern osztrák iskolának nevezett irányzata Hayek és Mises műveiben kristályosodott ki¹. Az iskola három elméleti tradíciójára építve adható a piac, az intézmények és a növekedés kapcsolatának egy modern „osztrák értelmezése”.

Az első elméleti tradíció a piac felfedezési illetve kreatív folyamatként való értelmezése. Az osztrák közgazdaságtanban ugyanis az alapvető kérdés az allokációs problémától eltérő szinten fogalmazódik meg. Az alapprobléma nem az, hogy hogyan allokáljuk az erőforrásokat hatékonyan, hanem hogy hogyan juttassuk el az információkat azokhoz, akiknek szükségük van rájuk (tudásprobléma). Ebből kiindulva Hayek [5, 6] a piac szerepét elemezve arra helyezi a hangsúlyt, hogy a piac hatékonyan oldja meg a tudásproblémát, azaz gazdaságosan bánik az információval. A piac Hayek szerint felfedezési folyamat (discovery procedure), amely az árrendszer működésén keresztül lehetővé teszi azt, hogy a megfelelő tudás eljusson azokhoz, akik legjobban tudják azt hasznosítani. A piac effajta felfogását Buchanan és Vanberg [1] fejlesztették tovább és dolgozták ki az általuk nemteleologikusnak nevezett értelmezést. Ennek lényege, hogy a tudásprobléma nem adottság, amelynek megoldására a piac hatékony eszköz; a tudásprobléma a piaci folyamat során születik. Ezért a piac eredményei nem érhetők el piac nélkül, mert a felfedezési folyamat által felfedezett adatok nem „voltak ott” eredetileg is, hanem a piac hozta létre őket. A piac nemcsak felfedező, de kreatív folyamat is egyben.

A második elméleti tradíció a vállalkozóra építő piaci folyamatok elmélete, amelyet nagyrészt a Hayek és Mises gondolatait továbbfejlesztő Kirzner [7] dolgozott ki. Ha az imént leírt tudásproblémából indulunk, ki és az adatokat nem vesszük adottnak, akkor a neoklasszikus optimalizáló magatartásra vonatkozó feltevésnek nincs értelme. Ezért a kirzneri elmélet központi eleme a vállalkozás, mint viselkedési feltevés, ami nem jelent mást, mint az arbitrázslehetőségekre való éberséget (alertness). A vállalkozó, mint az emberi cselekvés egyik aspektusa az eddig ismeretlen arbitrázslehetőségeket fedezi fel (discover). Kirzner felfogásában a piac tehát folyamat, a vállalkozói felfedezések folyamata. E felfedezések az egyensúly felé lendítik a gazdaságot, de a körülmények (technológiák, preferenciák) állandó változása mindig újabb és újabb arbitrázslehetőségeket teremt. Így a piac soha nincs egyensúlyban, hiszen jóllehet a vállalkozói cselekvések mindig az aktuális egyensúly felé mozdítják, ez az egyensúly is folyamatosan elmozdul.

A harmadik elméleti pillért Lachmann [9] intézményi elmélete jelenti. Ennek lényege, hogy az intézményrendszernek két szintje van. Az externális

¹ A magyar szerzők általában elmélettörténeti megközelítésben tárgyalják az iskola eredményeit [10, 14].

intézményrendszer jelenti a külső keretet, amely alatt Lachmann főként a jogrendszert érti. Az externális intézményrendszer által alkotott hézagokban (interstice) fejlődnek spontán módon az internális intézmények, így adva választ az intézményrendszer permanenciájának és rugalmasságának ellentmondására.

Intézmények

Az intézmények bekapcsolásához úgy jutunk el, ha újrafogalmazzuk a tudásproblémát koordinációs problémaként. A legfontosabb tudás ugyanis, amelyre szükség van a gazdasági kalkulációhoz, a többi szereplő egyéni tervére vonatkozó tudást jelenti. Ezért a tudásprobléma, amely ebben az esetben azt jelenti, hogy hogyan szerezzünk információt a többi egyén tervéről, úgy is megfogalmazható, hogy hogyan koordináljuk a gazdasági szereplők cselekvéseit.

Az irodalomban a koordinációnak két típusát és szintjét különböztetik meg [8, 13]. Az első típusú koordináció prototípusa a piac spontán rendje, amelynek folyamatában az egyéni tervek úgy válnak kompatibilissé egymással, hogy ez nem állt a szereplők szándékában. A második típusú koordináció olyan helyzeteket jelent, amikor az egyének tudatosan hangolják össze egymással egyéni terveiket. A kétféle koordináció egymásra épül: a második típusú koordinációban kialakult szabályok teszik lehetővé az első típusú koordináció működését.

Ismerve az intézmények klasszikusnak számító megfogalmazását, mely szerint „az intézmények a társadalom játékszabályai, vagy formálisabban az emberi interakciót formáló, emberek által kigondolt² korlátok” [12. 3. old.], világossá válik a koordináció két szintjének jelentősége. A második típusú koordinációs problémák megoldásai jelentik azokat az alapintézményeket, amelyek alapján az első típusú koordinációs problémák megoldhatóvá válnak.

Hayek társadalmi rendekre vonatkozó gondolatait [4] értelmezhetjük úgy, hogy a komplex rendszerekre jellemző tudás- és koordinációs jellegű problémának alapvetően kétféle megoldása van: a szervezet és a spontán rend. Minél nagyobb intenzitású a tudásprobléma, annál komplexebb a jelenség, így annál inkább a spontán rend lesz a hatékony megoldás.

A szervezetet, mint a koordinációs probléma egyik megoldását bekapcsolva az elméletbe jutunk vissza a vállalat és így a vállalkozó és a piaci folyamat elméletéig. A vállalat tehát egy fajta koordinációs probléma megoldására kidolgozott intézményi mixet jelent³, amelyet a vállalkozó hoz létre vagy alkalmaz az arbitrázslehetőségekre reagálva. Az arbitrázslehetőségek tehát az első típusú koordináció által kialakított lehetőségek, amelyek kihasználására a vállalkozónak egy második típusú koordinációs problémát kell megoldania.

² Nem világos, hogy North [12] mit ért az emberek által kigondolt (humanly devised) szabályokon, ezért itt – Hayekot követve – beleértjük azokat is, amelyek bár emberi cselekvés, de nem emberi terv eredményei.

³ Ezeket e rutinokat nevezi és Nelson és Sampat társadalmi technológiának [11].

PIAC ÉS NÖVEKEDÉS

A piac és az intézmények fenti értelmezéséből levezethető, hogy a piac és verseny hatással kell, hogy legyen a növekedési rátára. Egyrészt levezethető egy közvetlen hatás a piac kreatív folyamatként való felfogásából. Ez utóbbi ugyanis – mint láttuk – azt jelentette, hogy a piac a koordinációs problémák felmerülésének és megoldásának folyamata; de e koordinációs problémák felmerülését is, és nemcsak a megoldását maga a piac teszi lehetővé. Így a jelenbeli piac hozza létre azokat a koordinációs problémákat, amelyeket a jövőbeli piac, mint spontán rend lesz képes megoldani. E megoldások sorozata pedig a gazdasági növekedés. Ezért a piaci verseny jelenlegi szintje hatással van a jövőbeli gazdasági növekedésre.

A piaci folyamaton és a koordinációs problémán alapuló érveléssel a gazdasági növekedés között közvetített kapcsolatokra is, és így az intézmények növekedésben játszott további szerepére is rámutathatunk. A piaci folyamat során felmerülő új koordinációs problémák megoldásai új koordinációs eszközök alkalmazását, vagy már meglévő koordinációs eszközök új koordinációs problémák megoldására való alkalmazását teszik szükségessé, illetve lehetővé a vállalkozó számára. Ezek tulajdonképpen új játékszabályokat (nem utolsósorban szervezeteket) jelentenek a szereplők számára, amellyel hatékonyabban megoldható az az új koordinációs probléma, amelyet munkamegosztás szélesedésével a piac hozott létre. Az így létrejött intézményeket azonosította Lachmann [9] internális intézményként. Ez rámutat a piac gazdasági növekedésben játszott azon szerepére, hogy a felfedezési folyamat során új intézmények jönnek létre, amelyek hatékonyabban oldják meg az adott koordinációs problémát, mint az eddigi intézmények.

Az új intézmények elterjedésére szintén hatással van a piac. A verseny ugyanis arra ösztönzi a szereplőket, hogy a hatékony intézményeket alkalmazzák. A piac növekedésre gyakorolt hatásának másik közvetett csatornája tehát az, hogy a piac a hatékony intézmények imitációjára ösztönöz.

EMPIRIKUS VIZSGÁLATOK: A GAZDASÁGI SZABADSÁG INDEX

Az intézményi környezet és a növekedés kapcsolatát vizsgáló kutatások egyik alapvető kérdésre, hogy melyik vagy milyen intézményrendszer járul hozzá leginkább a gazdasági növekedéshez. Ahhoz, hogy erre az empirikus kérdésre választ adjunk, először választ kell adnunk arra a kérdésre, hogy milyen intézményrendszerek vannak egyáltalán, azaz valahogyan definiálnunk kell az intézményrendszereket anélkül, hogy definíciónk tautologikus lenne. Az egyik ilyen lehetőség az intézményrendszerek megkülönböztetésére az, ha az intézményeket aszerint rendezzük sorba, hogy milyen mértékben járulnak hozzá a gazdasági szabadsághoz. A Fraser Institute a gazdasági szabadság koncepciójára épülő gazdasági szabadság indexet (Economic Freedom of the World) 1970-ig visszamenőleg publikálja. Az erre az indexre épülő ökonometriai vizsgálatok [2, 3] általában arra a következtetésre jutnak, hogy a gazdasági szabadság magasabb szintjével jellemezhető intézményrendszerű gazdaságok gyorsabb gazdasági növekedést produkálnak. Az iménti alapkérdésre adott válasz tulajdonképpen nem meglepő: a tulajdonjogok védelmét biztosító, az állami beavatkozás számára

korlátot támasztó, a verseny szabadságát garantáló intézményrendszer kell a gazdasági növekedéshez.

Ez tehát egy empirikus kérdésre adott empirikus válasz. Az elmélet feladata az lehet, hogy e hatás mikéntjére vonatkozóan tárjon fel magyarázatokat. Egy ilyen magyarázatot jelent a tanulmányban vázolt megközelítés, amelynek az előbb említett empirikus vizsgálatok tükrében megvan az az előnye, hogy a gazdasági szabadságot explicit módon is e magyarázat részévé teszi.

HIVATKOZÁSOK

- [1] BUCHANAN, J. M. - VANBERG, V.: The Market as a Creative Process. Megjelent: Vanberg, V.: **The Constitution of Markets**. Routledge, London, 2000. 101-113. old.
- [2] CARLSSON, F. - LUNDSTRÖM, S.: Economic Freedom and Growth: Decomposing the Effects. **Working Paper in Economics** no. 33, Göteborg University. 2001.
- [3] DAWSON, J. W: Causality in the Freedom-Growth Relationship. **European Journal of Political Economy**, 2003. 19, 3. 479-495. old.
- [4] HAYEK, F. A.: **Law, Legislation, and Liberty I**. Routledge & Kegan Paul, London, 1973. 35-54. old.
- [5] HAYEK, F. A.: A tudás társadalmi hasznosítása. Megjelent: **Piac és szabadság. Válogatott tanulmányok**. KJK, Budapest, 1995. 241-252. old.
- [6] HAYEK, F. A.: Competition as a Discovery Procedure. **Quarterly Journal of Austrian Economics**, 2002. 5, 3. 9-23. old.
- [7] KIRZNER, I. M.: Entrepreneurial Discovery and the Competitive Market Process: An Austrian Approach. **Journal of Economic Literature**, 1997. 35, 1. 60-85. old.
- [8] KLEIN, D. B.: Convention, Social Order, and the Two Coordinations. **Constitutional Political Economy**, 1997. 8, 4. 319-335. old.
- [9] LACHMANN, L. M.: **The Legacy of Max Weber**. Heinemann, London, 1970. 49-91. old.
- [10] MÁTYÁS A.: Az új osztrák iskola általános jellemzése. **Közgazdasági Szemle**, 2004. 51, 10. 936-947. old.
- [11] NELSON, R. R. - SAMPAT, B. N.: Making Sense of Institutions as a Factor Shaping Economic Performance. **Journal of Economic Behavior and Organization**, 2001. 44, 1. 31-54. old.
- [12] NORTH, D. C.: **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**. Cambridge University Press, UK, 2000.
- [13] SAUTET, F.: Economic Transformation, the Pretence of Knowledge and the Process of Entrepreneurial Competition. **Working Paper**, New Zealand Treasury, 2000.
- [14] SOLT, K.: Mi teszi a közgazdaságtant osztrákká? Az új osztrák iskola módszertani különállásáról. Megjelent: Bekker Zs. (szerk.): **Tantörténet és közgazdaságtudomány**, Aula, Budapest. 2002. 343-355. old.